
Mirsad D. ABAZOVIC¹

BOSNA I HERCEGOVINA – FUNDAMENTALIZAM I TERORIZAM: STVARNOSTI I STEREOTIPI

Bosna i Hercegovina, kao rijetko koja evropska, a napose tranzicijska država, predmet je veoma razuđenih opservacija u vezi sa produciranjem ili reproduciranjem sigurnosnih rizika. Zbog svega što se dešavalo u njenih posljednjih petnaestak godina, a što je u fundamentu njene sadašnje unutarnje i spoljnje funkcionalnosti i disfunkcionalnosti, svi poznati sigurnosni rizici, remete njen unutarnji život, a na međunarodnom planu nivo kredibiliteta drže joj na relativno niskom nivou. No, unutar tog totaliteta, posebno se izdvaja problem terorizma kao zasebnog opservativnog polja.

U vezi s tim, za serioznu analizu i uspostavljanje što objektivnijih konkluzija diferencira se više magistralnih pitanja.

Da li je Bosna i Hercegovina, u odnosu na druge države, više ili manje generator rizika za terorističke aktivnosti mikro i makro nivoa?

Da li je izvoriste eventualnih konkretnih terorističkih prijetnji u BiH ili izvan BiH kao njen „izvozni“ materijal, religijski fundamentalizam, i ako jeste, da li je to samo tzv. islamski fundamentalizam.

Da li je, u tom smislu, BiH prostor *sui generis* za produkciju i razvoj rigidnog fundamentalizma kao eventualne ideološke potke terorizma?

Da li se argumentirano i van svake razumske sumnje može održati sve prisutnji govor o organskoj vezi određenih struktura BiH i tzv. bijele Al-kai'de?

Ukoliko se govori o religijskom fundamentalizmu u BiH (u negativnom kontekstu) kao o osnovi i pokretaču mogućih terorističkih aktivnosti, ne govori li se jednostrano, odnosno krajnje redukcionistički? Ergo, nije li, a ako jeste zašto je, govor o fundamentalizmu kao ideološkoj podlozi

¹ Prof.dr.sci., Fakultet kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu

terorizma u vezi sa BiH, isključivo usmjeren na tzv. islamski fundamentalizam? Više je razloga za to. Pored magistralnih razloga, kao što su nikad ukinute ili dokinute programske velikodržavne teritorijalne pretenzije prema BiH, forsiranje kvazihistorije i pseudohistorije kao fundamenta tih programa te geopolitičke pozicioniranosti Bosne i Hercegovine u kontekstu strateškog značaja Balkana, svakodnevno pulsiraju «neznanje u akciji», demagogija, sitni interesi, diletantizam, politikantski banditizam i raznovrsno uskogrudje dijela ovdašnjih političkih djelatnika i njihovih intelektualnih i medijskih pothranjivača i predstavljača u domaćoj i inozemnoj javnosti. I gotovo niti jedna tzv. politička opcija u BiH i njenom neposrednom okruženju nije imuna na ovaj drugi set razloga, s tim što postoje stanovite razlike u ciljevima, sredstvima i intenzitetu djelovanja. Suština razlikovanja je u tome što je takvo djelovanje jednih *modus vivendi* i *modus operandi*, a drugih ili reakcija na podražaj ili jedno od sredstava komuniciranja sa svojim pretpostavljenim sljedbenicima u cilju održavanja pozicija ili, u kritičnim situacijama, veće homogenizacije postojećih ili pridobijanja novih sljedbenika. No, zadržat ću se na fenomenu «neznanja u akciji», konkretnije upotrebi i zloupotrebi te sintagme. U tom smislu valja kazati šta je fundamentalizam danas, a kako i ko o njemu spekulira u ovdašnjem društvenom i političkom ambijentu.

Religijski fundamentalizam nije svojstven samo nekoj od religija ili nekoj od zemalja, niti su mu nosioci siromašni sloj ili neobrazovana populacija. Religijski fundamentalizam izvire svugdje gdje ljudi osjete potrebu da se bore protiv «bezbožničke» sekularne kulture. Ono što svi fundamentalisti imaju kao zajedničko jeste sposobnost da oblikuju svoje poruke tako da odgovoraju suvremenim vremenima. U tom smislu su *Scott R. Appleby i Martin E. Marty*² izdvojili ključna pitanja i ponudili moguće odgovore, a to bi se moglo prihvatiti kao opća mjesta u poimanju fundamentalizma u savremeno doba. Ovom prilikom zadržat ću se, u pojednostavljenoj formi, samo na tri takva pitanja i tri odgovora. Prvo pitanje se odnosi na to – da li su svi fundamentalizmi religijski? Odgovor je – da. Nadalje, da li je fundamentalizam ograničen samo na monoteizam? U ovom slučaju, odgovor je – ne. Treće pitanje odnosi se na vezu fundamentalizma i nasilja, odnosno radikalizma. Religijski fundamentalizam nije uvijek i nužno nasilan, a nipošto ne mora biti radikalan (inače, primjer koji se najčešće navodi je stil i način života Amiša³).

² Vidi šire: Martin E. Marty and R. Scott Appelby (ur): *Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economies and Militance*, Vol. III. Chicago: University of Chicago Press, 1993.

³ Amiši su ogranak anabaptista u SAD. Izbjegavaju susrete sa osobama iskljčenim iz njihove zajednice, a u zajednicu se stupa na principu dobrovoljnosti. Naglasak stavljaju na tumačenje

Na tragu ovih promišljanja, te pitanja i odgovora, stoji konstatacija o redukcionističkoj upotrebi i zloupotrebi kategorije religijskog fundamentalizma u BiH i *per se*, a i u smislu vezivanja za samo jednu kategoriju bosanskohercegovačkog društva, a to su ovdašnji Bošnjaci i muslimani. Na matrici znanja i neznanja, upotrebe i zloupotrebe, korištenje različitih kategorija kao sinonima je također sveprisutna u Bosni i Hercegovini i u vezi sa Bosnom i Hercegovinom, a u funkciji je projektiranje stigmatizacije jednog dijela bosanskohercegovačkog populusa, s ciljem njegove ili općedruštvene inhibicije ili markiranja kao retrogradnog faktora koji ne korespondirana «naprednim» idejama demokratskog svijeta. Namjerno (ili iz neznanja) stvaranje sinonima ima za cilj pojačavanje percepcije o nekomu ili nečemu kao «dobrom» ili «lošem», što bi trebalo biti osnova za opredjeljivanje veoma razuđenih aktivnosti prema tome nekomu ili nečemu. Tako se, kada je riječ o fundamentalizmu, u našem slučaju o islamskom fundamentalizmu u BiH, obavezno dodaju riječi (kao sinonimi) «ekstremisti», «militanti», «tradicionalisti», «konzervativci», «fanatici», „religijski preporod“ i dr. Naravno, to nisu sinonimi, različite su kategoriji, ali se kao takvi koriste kada se u javnosti predstavljaju bosanskohercegovački muslimani. Međutim, kada se o ovome govori, valja napomenuti da to nije ovdašnji izum niti ovdašnji ekskluzivitet, već je to gotovo trend u savremenom svijetu. «U suvremenim intelektualnim debatama o odnosima religije i politike u sekularnoj modernoj državi, obično imamo posla sa brojnim terminima koje, prije svega, neprecizan jezik novinarstva i različitih medijskih foruma voli upotrebljavati na međusobno izmjenjiv način, iako konzervativizam, tradicionalizam i fundamentalizam, kao najčešći termini, nisu uopće sinonimi.»⁴ Ali, usljed bosanskohercegovačkih specifičnosti, taj metod je ovdje u svakodnevnoj upotrebi do banalne prepoznatljivosti.

Eventualna prevalencija islamskog fundamentalizma u Bosni i Hercegovini (kao pitanja iz konteksta novije historije i objektivnih aktuelnih okolnosti kao rezultata te historičnosti), ne znači nužno i nepostojanje drugih ideoloških predložaka kao generatora sigurnosnih rizika pa i rizika terorizma (npr. drugi religijski fundamentalizmi, separatizam, secesionizam, ultra desne i ultra lijeve političke opcije, itd.). U ovom smislu korisno je pogledati svojevrsnu klasifikaciju terorističkih grupa u zemljama EU a prema Europol-

Biblije, prvenstveno Deset Božijih zapovijesti. Odbacuju svjetovni način odijevanja, zabave bilo koje vrste, odbijaju vojne vježbe, nošenje oružja i nasilje bilo koje vrste (Ivan Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*, autorsko izdanje, Sarajevo, 1991.)

⁴ Aleš Debeljak, *Suvremeni fundamentalizam i sveti rat*, Naklada Jesenski i Turk, HDS, Zagreb, 2003., str. 41

u.⁵ Klasifikacija je navedena u Izvještaju Europolu za 2006. godinu i prema njoj fiksirane su slijedeće kategorije: islamistički terorizam, etno-nacionalističke i separatističke grupe, „ljevičarske“ terorističke grupe (uključujući anarhističke terorističke grupe) „desničarske“ terorističke grupe i ostale-nespecificirane terorističke grupe. Ovom prilikom neću se baviti pomenutom klasifikacijom, ali u kontekstu teme, a prema specifičnostima Bosne i Hercegovine, jasno je da terorizam i teroristi ne mogu biti posmatrani samo unutar islamskog fundamentalizma. Primjerice, Bosna i Hercegovina je višetnička, višereligijska i općenito višekulturalna državna i društvena zajednica. Kada je riječ o religijskom fundamentalizmu, vidjeli smo da on nije svojstven samo monoteističkim religijama (naravno, jeste i njima), nije svojstven samo muslimanima, nije nužno radikalan i nasilan. No, kada je riječ o drugim ideološkim i političkim predlošcima, bosanski muslimani gotovo nikako se ne mogu svrstati u npr. separatiste i secesioniste, a separatizam i secesionizam su bili cilj određenih nacionalnih politika tokom rata u BiH, s tim što te ideje nisu nestale, samo danas ne mogu biti oficijelan stav niti jednog političkog ili institucionalnog faktora u BiH ili u njenom neposrednom državnom okruženju. No iako tih ideja nema na javnoj sceni, one imaju svoje pristalice, koje mogu biti i realizatori tih ideja. A kako se mogu realizirati te ideje? Budući da nemaju „pravo javnosti“, ostaje ilegalna opcija. Jedna od ilegalnih opcija za realizaciju ideja kao političkih ciljeva je terorizam.

Kada sam već na polju religijskog fundamentalizma u kontekstu sigurnosti, valja podsjetiti na status religije ovdje danas. Može se govoriti o dva nova fenomena: o tzv. povratku religije i neofundamentalizmu. Naravno, diferencira se religija kao privatna stvar i religija kao struktura javnog poretka koja bi trebala jamčiti društvenu integraciju. No, istovremeno, može se govoriti i o ulozi religije u društvenoj dezintegraciji, u našem slučaju sa sigurnosnog aspekta.

U Bosni i Hercegovini, ali i u kompletnom regionu, jedno od općih mjesta društvene zbilje već duži niz godina jeste upotreba religije i religijskih mitova kao političkog oružja. «Religije mogu ujedinjavati ljude, što može biti jedna snaga kad se svijet oko nas brzo mijenja...»⁶, ali, nerijetko ta upotreba prerasta u zloupotrebu jer religije «mogu također stvoriti mi-protiv-njih-situaciju... religija može u isto vrijeme stvarati mir i slogu unutar granica, a

⁵ TE-SAT 2007, *EU Terrorism Situation and Trend Report 2007.*, Europol, March 2007., str. 13

⁶ Ingmar Karlsson, *Vjera, teror i tolerancija (Eseji o religiji i politici)*, Biblioteka Kultura i religija, Tuzla, 2005., str. 8

može također dati povoda sukobima i ratovima izvan njih». ⁷ Dakako, zloupotreba postaje i podloga terorizmu i sredstvo vrbovanja i indoktrinacije potencijalnih terorista. Religija je ciljano upotrebljavana i upotrebljava se u Bosni i Hercegovini na koncu 20. i evo, na početku 21. stoljeća, prvenstveno «za etno-nacionalno manipuliranje raspoloženjem da bi se identitet kulturne zajednice dodatno pojačao identitetom religijske zajednice». ⁸

No, u konkretnom slučaju, dakle u vezi BiH sa fundamentalizmom kao navodnim predominantnim backgroundom terorizma, po srijedi je redukcionizam i generalizacija, ali u jednom smjeru.

Samo islamski fundamentalizam je problem?! Naravno, takvo stajalište je neutemeljeno i pod najblažom kritikom neodrživo. Zašto? Prvo, ne postoji samo islamski fundamentalizam. Vjerski fundamentalizam inače znači konzervativni vjerski svjetonazor koji se očituje, generalno, u suprotstavljanju liberalnim vjerskim i društvenim reformama, kao i utjecaju suparničkih religijskih i svjetovnih ideja. Fundamentalisti insistiraju na povratku drevnim vjerskim vrijednostima i dogmama na kojima se i današnji cijeli društveni i politički život mora temeljiti. Pojmovno i u izvjesnom smislu programski, fundamentalizam se izvorno javlja u okviru američkog protestantizma krajem 19. stoljeća kao reakcija na prirodnonaučna otkrića i liberalnoprosvjetiteljske ideje. Otuda potječe i sam naziv koji je i danas u upotrebi. Dvanaest brošura anonimnih autora o protestantima objavljenih 1910 – 1915. godine ima naslov “Fundamenti” (The Fundamentals). U današnje vrijeme, mnogo toga je drugačije nego je bilo početkom 19., koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Tako npr. zastupajući strogi patrijarhalni moral i svjetonazor zasnovan na doslovnom tumačenju Biblije, kršćanski fundamentalizam koristi se modernim informatičkim medijima (TV propovijedi – tzv. televangelizam) te se organizira u pokret nove religijske desnice. Fundamentalizam se, također, javlja i u drugim kulturama i religijama pa se, posebno krajem 20. stoljeća, ističu islamski, hinduistički, židovski i već pomenuti kršćansko protestantistički fundamentalizam u SAD. Najrašireniji među njima svakako je islamski fundamentalizam, koji se javlja kao reakcija na globalnu dominaciju zapadnoevropske civilizacije koja je najprije kolonijalizmom, a potom izraelskim pobjedama u ratovima protiv Arapa povrijedila čitav islamski svijet. Ali eto, danas se i u svijetu, ali i u BiH, sistemom redukcionizma, stvara u javnosti percepcija o samo jednom

⁷ Isto, str. 8

⁸ Gret Haller, *Granice solidarnosti – Evropa i SAD u ophođenju sa državom, nacijom i religijom*, Buybook, Sarajevo, 2006., str. 142

fundamentalizmu, i jedinom izravno i organski povezanim sa terorizmom, a to je islamski fundamentalizam. Naravno, stvari stoje drugačije. «*Nakon 11. septembra 2001. godine i George W. Bushove objave rata terorizmu i govora o osovinama zla, islamski fundamentalizam počeo je dominirati političkom debatom kao nikada do sada. Međutim, fenomen vjerskog fundamentalizma nije ograničen samo na muslimanski svijet. On je, također, prouzrokovao pojavu uspješnih populističkih partija i bizarnih kataklizmičkih sekta u zapadnim zemljama blagostanja. Sve prednosti koje moderna civilizacija nudi sa kojima privlači, očito nisu dovoljne da pokriju duhovne potrebe koje ima svaki čovjek. Islam dijeli iste dileme s ostalim religijama koje imaju svoje korijene u davnim vremenima i u okruženju potpuno različitim od današnjeg.*»⁹

Samo se govori o tzv. zelenoj transverzali?!

Samo se govori o tv. Bijeloj Al-kaidi? A kada se kaže „bijela Al-kaida“ to se van svake sumnje odnosi na tzv. „bijele muslimane“, u našem slučaju na Bošnjake muslimane.¹⁰ Ni u jednom momentu ne sporeći opasnosti od razvoja terorizma na ovim prostorima i na ovim osnovama, čvrsto sam na stajalištu da su taj redukcionizam i ta generalizacija neutemeljeni, neodrživi i višeznačno štetni. Posebno ne mogu izdržati stručnu i naučnu kritiku.

Postavlja se pitanje otkud redukcionizam, generalizacija i stereotipi.

Oni su produkt planskog i ciljanog proizvođenja i instaliranja u društvenu stvarnost od strane i unutarnjih i izvanjskih faktora. Te stereotipe o BiH i u BiH proizvode, održavaju, podržavaju i kontinuirano promoviraju različito profilirani i međusobno suprotstavljeni interesni subjekti koji prema BiH imaju odnos partikularne razgradnje nasuprot neophodnom odnosu društvene integracije. Da potkrijepim ovo svoje stajalište, ovdje ću se poslužiti jednim citatom. *Michael Thumann* je još 1995. godine napisao: „*Moderni bosanski konflikt nije dakle etničke ili religijske prirode. Pokrenuo ga je savez beskrupuloznih političara, radikalnih intelektualaca, neobuzdanih vojnika i običnih gangstera koji su sebe smatrali nacionalnom*

⁹ Ingmar Karlsson, isto., str. 6

¹⁰ U ovom smislu egzemplarna je manipulacija u smislu jednosmjernog političkog pragmatizma i homogenizacije srpskog populusa u BiH, koja se očituje u izjavi premijera RS Milorada Dodika, data sarajevskom dnevnom listu „Oslobođenje“, od 22. maja 2007. godine. „U RS nema evidentiranih grupa za terorističke akcije, ukoliko one ne budu ubačene iz Federacije BiH, i Srpska se svojom policijom želi braniti od toga“.

avangardom za stvaranje vlastite države".¹¹ A ti „beskrupulozni političari“ i „radikalni intelektualci“ (da ostanem samo na ove dvije kategorije iz Thumannove opservacije) bili su, a i danas su, sugovornici ili sufleri iza scene dijelu relevantnih predstavnika u institucijama međunarodne zajednice koje su izravno ili neizravno involvirane u različite procese profiliranja bosanskohercegovačke zbilje.¹² Iz njima poznatih razloga djeluju i licemjerno i dodvornički, po sistemu svjesne zamjene teza. Zapravo, ponašaju se potpuno onostrano razumskom poimanju politike i fundamentalizma. Kada govore o religijskom fundamentalizmu izravno ga predstavljaju kao politički credo i nepromjenjivi habitus radikalizma i nasilnosti pripadnika jednog naroda koji, prema njima, neizostavno moraju istovremeno pripadati i jednoj vjeri, jednoj vjerskoj zajednici sa jednim vođom. Nasuprot takvim njihovim mišljenjima i aktivitetu, zbiljska i razumska analiza fundamentalizma ide u sasvim drugom smjeru. Postoji i tzv. politička kultura fundamentalizma, ali svugdje u svijetu, dakle ne samo u Bosni i Hercegovini i ne samo među bosanskohercegovačkim muslimanima. Politička kultura, prema Thomasu Meyeru, je povratak „apsolutnog u politiku“, kao rezultat pseudo-religijskih i njima sličnih intervencija u politiku. No, tada već ulazimo u sferu religijskog nacionalizma, o čemu Meyer piše: „Politička kultura fundamentalizma je patologija političke komunikacije. Njegovo finalističko razumijevanje politike počiva na premisama za koje su individualni interesi, pravila i mišljenja beznačajni jer je jedna apsolutna istina već unaprijed odlučila koji moraju biti ciljevi političkog djelovanja u društvu i kulturi, gospodarstvu i državi. Fundamentalizam u opoziciji poštuje rezultate otvorenog formiranja volje samo gdje se oni poklapaju s njegovim prethodnim odlukama. Fundamentalizam na moći briše demokratske institucije... Fundamentalizam kao povratak apsolutnog u politiku postavlja na mjesto dijaloga nasilne strategije sjedinjavanja, bile to strategije obraćanja, preodgoja ili javnog sramoćenja“.¹³ Slijedeći ovo mišljenje, nije teško zaključiti u čemu se ogleda redukcionizam rečenih radikalnih intelektualaca, ostrašćenih političara i ovdašnjih kvaziznanstvenika. Ukoliko i znaju za navedeno mišljenje T. Meyera, reduciraju ga na zadnju ruječ – sramoćenje (naravno, drugog i drugačijeg).

¹¹ Prema: Gret Haller, navedeno djelo, str. 285

¹² Vidi bilješku br. 9

¹³ Thomas Meyer, *Transformacija političkog*, Politička kultura, Zagreb, 2003.; navedeno prema Dino Abazović, *Za naciju i Boga – sociološko određenje religijskog nacionalizma*, Magistrat Sarajevo i Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006., str.73

Nadalje, što iz neznanja (rjeđe), što iz političkog i pozicijskog pragmatizma (češće), oni ne polaze od toga (ili baš polaze od toga!?) da je, u današnjim uslovima riječ „fundamentalizam“ vrlo bremenita i često opasna riječ. Naime, danas je fundamentalizam „postao sramotnim izrazom jer se sve više koristi kao opravdanje za napade na ljude, uništavanje imovine i svetih mjesta, rušenje vlada pa i uzimanje života.“¹⁴ I, naravno, za znalce, fundamentalizam niti je lokalnog karaktera niti je vezan samo za jedan narod ili pripadnike jedne vjerske zajednice, a pogoto to nije radikalni religijski fundamentalizam. Radikalni religijski fundamentalizam ima gotovo univerzalističku standardizaciju, pogotovo kad se miješaju u politiku. „Mada svi radikalni religijski pokreti umešani u politiku nisu isti, oni dele izvesne karakteristike:

1. *Militantni verski politički pokreti postojeću vlast vide kao korumpiranu i nelegitimnu stoga što je sekularna i nedovoljno stroga u podržavanju autoriteta religije ili religijski sankcionisanih društvenih i moralnih vrednosti;*
2. *Oni napadaju nesposobnost vlade da izleči bolesti društva u kome pokret postoji. U mnogim slučajevima verski pokret zamenjuje vladu na lokalnom nivou i uključen je u obrazovanje, zdravstvo i druge socijalne programe;*
3. *Oni pripadaju posebnom sistemu ponašanja i mišljenja za koji veruju da ga vlast mora reflektovati, promovisati i zaštititi u svim vladinim i društvenim aktivnostima. To znači da vlada i sve njene unutrašnje i spoljne aktivnosti moraju biti u rukama vernika ili predmet njihovog bliskog nadzora;*
4. *Oni su univerzalistički: za razliku od etničkih pokreta, njihova gledišta su deo nasleđa svakoga ko je vernik. To im daje naddržavnu motivaciju, što je činilac koji njihova gledišta o legitimnosti političke vlasti prevodi u širi kontekst za akciju. U nekim slučajevima, to znači da međunarodne granice nisu priznate kao barijere širenju njihove vere, čak i ako to znači pribegavanje nasilju;*
5. *Oni su isključivi: sva konfliktna mišljenja o prikladnom političkom i društvenom poretku oni potiskuju na marginu - ako ih sasvim ne isključe. To znači da je svako ko ne veruje u bilo kom društvu u kome je takvo gledište predominantno građanin drugog reda.*
6. *Najzad, oni su militantni, spremni da upotrebe prinudu u postizanju jedinog pravog cilja.“¹⁵*

¹⁴ Vidi čire: *Encyclopedia of New Religions*, Lion Hudson plc., Oxford, England, 2004.

¹⁵ Vidi šire: Charles V. Kegley Jr., Eugene R. Wittkopf: *Svetska politika – trend i transformacija*, Centar za studije II Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija MSP Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004.

Navedene kategorije iz citata Thumanna i danas nameću standarde i u vezi sa pitanjima terorizma na ovim prostorima i njegove veze sa globalnim terorizmom. Nerijetko su im eksponenti ili glasnogovornici samozvani eksperti i kvaziznanstvenici (dakle, kontinuirano se izdvaja kategorija radikalnih intelektualaca), čiji ukupni aktivitet je usmjeren na bosanskohercegovačke muslimane. Za razliku od njihovog mišljenja, u ovom smislu ilustrativno je i prihvatljivo stajalište kako „*istrage većine najpoznatijih terorističkih napada izvedenih u posljednjih desetak godina, kao po pravilu, otkrivaju i "bosansku vezu" njihovih planera, počinitelja ili pomagača. Međutim, unatoč silnim naporima da se dokaže suprotno, nikada nije utvrđeno da je u te napade, na bilo koji način, bio uključen neki bosanski musliman. No, Bošnjacima i Bosni, zauzvrat je ostalo "mudžahedinsko naslijeđe" – kriminalno i ideološko, koje tu zemlju danas čini dvostrukim taocem. Za mudžahedinske zločine pred Haškim tribunalom odgovaraju oficiri Armije BiH, a prisustvo i širenje ideologije globalnog džihada u toj zemlji se kvalificira kao prijetnju po međunarodnu sigurnost.*“¹⁶

Jasno je da se namjerno nastoji da se ne dozvoli evolucija BiH iz objekta unutrašnje i međunarodne zbilje u odgovorni subjekt te zbilje, prvenstveno u eliminaciji sigurnosnih rizika, a napose terorizma kao najvažnijeg sigurnosnog rizika današnjice.

Do sada su ova pitanja samo različito tumačena – radi se o tome da stanje treba radikalno mijenjati na matrici humanog civiliziranog koda. U tom smislu, nužno bi bilo da se ovim pitanjima prvenstveno bavi struka i nauka čiji nositelji, ukoliko ne pristaju da se njima manipulira, neće funkcionirati na matrici reduciranja, jednosmjerja, uskogrudosti i demagogije te proizvođenja štetnih posljedica. U tom smislu će i borba protiv terorizma biti efektivnija i efikasnija, bez obzira na to šta ga generira i ko su mu promotori i realizatori.

Terorizam i uzroci terorizma nisu „tamo negdje“ i nisu inspirirani, podržavani i održavani samo vjerskim ili religijskim fundamentalizmom. Oni su svugdje i zaludno i zabludno je tješiti se glupom sentencijom kako smo „mi dobri, a svi loši momci su tamo“.

¹⁶ Vlado Azinović, *Al-kai'da u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarna opasnost*, Radio Slobodna Europa, Sarajevo/Prag, 2007., str. 160

Terorizam i teroristi su univerzalno zlo. Bijeg u redukcionizam i stereotipije je bijeg od stvarnosti i otvaranje prostora petom jahaču apokalipse.

Literatura:

1. Dino Abazović, *Za naciju i Boga – sociološko određenje religijskog nacionalizma*, Magistrat Sarajevo i Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2006.
2. Vlado Azinović, *Al-kai'da u Bosni i Hercegovini: Mit ili stvarna opasnost*, Radio Slobodna Europa, Sarajevo/Prag, 2007.
3. Aleš Debeljak, *Suvremeni fundamentalizam i sveti rat*, Naklada Jesenski i Turk, HDS, Zagreb, 2003.
4. Gret Haller, *Granice solidarnosti – Evropa i SAD u ophođenju sa državom, nacijom i religijom*, Buybook, Sarajevo, 2006.
5. Ingmar Karlsson, *Vjera, teror i tolerancija (Eseji o religiji i politici)*, Biblioteka Kultura i religija, Tuzla, 2005.
6. Charles V. Kegley Jr., Eugene R. Wittkopf: *Svetska politika – trend i transformacija*, Centar za studije JI Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija MSP Srbije i Crne Gore, Beograd, 2004.
7. Martin E. Marty and R. Scott Appelby (ur): *Fundamentalisms and the State: Remaking Politics, Economies and Militance*, Vol. III. Chicago: University of Chicago Press, 1993.
8. Thomas Meyer, *Transformacija političkog*, Politička kultura, Zagreb, 2003.
9. Ivan Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*, autorsko izdanje, Sarajevo, 1991.
10. *Encyclopedia of New Religions*, Lion Hudson plc., Oxford, England, 2004.
11. TE-SAT 2007, EU Terrorism Situation and Trend Report 2007., Europol, March 2007.